

Geçiş Ekonomileri Bağlamında Ekonomik Büyüme-Kadın İstihdamı İlişkisi

Demet EROĞLU SEVİNÇ¹

Giriş

Temelde işgücünün büyüme ve kalkınma üzerindeki rolü gerek teorik gerekse uygulamalı olarak uzunca bir dönemdir araştırılan ve tartışılan bir konu olmuştur. Tekil anlamında ortaya çıkardığı katma değer ile büyümenin önemli bir girdisi konumunda olan işgücü, çoğul anlamda ise üretimin en önemli faktörlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla ister gelişmemiş veya gelişmekte, isterse de gelişmiş olsun tüm ülkeler için emek faktörü ekonomik büyüme ve kalkınmanın vazgeçilmez bir unsuru konumundadır. Küreselleşen dünya ve köklü değişkenlikler gösteren üretim tarzı emek unsurunun konumunu ve önem seviyesini önemli düzeyde etkilese bile, hiçbir sistem emeğin ekonomik bü-

---

1 Dr. Arş. Gör., Iğdır Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Orcid No: 0000-0003-3510-8970, demet-102@hotmail.com.

yüme ve kalkınma üzerindeki rolünü tamamen önemsizleştirememiş veya yok edememiştir. Bu sebeple emek unsuru halen üretim faktörlerinin çok önemli bir girdisi, ekonomik büyüme ve kalkınmanın önemli bir anahtarı konumundadır.

Emek unsurunun ekonomik büyüme ve kalkınma üzerindeki bu rolü dolayısıyla emek faktörünün önemli bir bileşeni olan kadının istihdam edilmesi ve işgücü piyasasında yer alarak kadın istihdamının arttırılması, ülkelerin işsizlik oranlarının azaltılmasında da önemli bir politika olarak görülmektedir. İşsizlik sorunu yaşayan ülkelerin genelde ekonomik büyüme ve kalkınma sorunu yaşayan ülkeler de olmaları, istihdam olgusunun önemini ortaya koymada büyük önem atfetmektedir. Ayrıca kadının işgücü piyasasında yer almasının ekonomik olduğu kadar kendini gerçekleştirebilme, psikolojik, sosyal, kültürel ve siyasi anlamda önemli etkilerinin bulunduğu da bilinmektedir. Dolayısıyla kadınların işgücüne katılımı hem ekonomik hem de sosyal anlamda büyümeye ve kalkınmaya etki eden önemli faktörlerden biridir. Böylece işgücü olarak istihdam edilen ve ekonomik gücünü, özgürlüğünü ve toplumsal saygınlığını kazanan kadınlar, başta kendileri ve aileleri için sonra ise toplumları, bölgeleri, ülkeleri ve tüm dünya için çok önemli sosyal kazanımlar elde etmektedirler. Sonuç olarak kadınların işgücü piyasalarına girmeleriyle ülkelerinin ekonomik büyüme ve kalkınmaları pozitif yönde etkilenmektedir.

İstihdamın ekonomik büyüme ve kalkınma üzerindeki etkisinin net bir şekilde ortaya konulmuş olması tüm ülkelerde istihdam politikalarının titizlikle yürütülmesini adeta zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda istihdam edilebilirlik olgusu özellikle ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması veya ilerletilmesi için üzerinde önemle durulan bir kavramdır. Bu önem dolayısıyla birçok ülke tarafından genel istihdam politikalarıyla birlikte özelde kadın, yaşlı, genç, hükümlü, üniversiteli istihdamı gibi bazı özel gruplara dayalı istihdam politikaları da yürütülebilmektedir. Bu doğrultuda kadın istihdamı olarak nitelendirilen ve özellikle geliri nispeten daha düşük kadınları ekonomik sisteme dahil ederek istihdam edilebilirlik-

lerini arttırmaya yönelik olan istihdam politikaları tüm ülkelerde uygulanmakla beraber özellikle gelişmekte olan ülkelerde sıklıkla başvurulan bir istihdam politikası haline gelmiştir.

Bu çalışmada da çoğunluğu gelişmekte olan ülkeler grubunda sayılan ve serbest piyasa düzenine nispeten daha yeni adapte olmayan çalışan geçiş ekonomileri olarak adlandırılan ülkelerde ekonomik büyüme ve kalkınma ile kadın istihdamı arasındaki ilişkiler araştırılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda 1995-2019 dönemini kapsayan verilerle 24² geçiş ekonomisi ülkesinde, ekonomik büyümenin kadın istihdamı üzerindeki etkileri incelenmiştir. Panel veri analizine dayalı çalışma genel bir takdim ve giriş kısmının verilmesiyle başlamakta; kadın istihdamı, ekonomik büyüme ve kalkınmaya yönelik teorik altyapı ve ilgili çalışmaların genel bir değerlendirilmesinin yapıldığı literatür özeti kısmıyla devam etmektedir. Daha sonra çalışmanın uygulama kısmı verilmekte ve uygulama bulgularından çıkan sonuçlar tablolar şeklinde verilerek yorumlanmaktadır. Son kısımda ise çalışmanın ve analiz sonuçlarının genel bir değerlendirilmesinin yapıldığı sonuç kısmı verilmektedir. Çalışmanın piyasa ekonomisine yeni eklenmiş ülkeler grubunda olan geçiş ekonomilerini kapsamı dolayısıyla ekonomik büyüme ve kalkınmanın kadın istihdamı ile olan ilişkisini yansıtması anlamında literatüre katkısının önemli olacağı düşünülmektedir.

Teorik Altyapı ve Literatür Özeti

Tarihsel olarak kadınların üretim faaliyetlerinde yer alması çok eski dönemlere kadar gidebilmektedir. Ev işleri dışında basit ve herhangi bir uzmanlık gerektirmeyen işlerde ailelerine veya eşlerine yardımcı olmaları esasında kadınların istihdam edilebilirliklerinde-

---

2 Çalışmada ele alınan ülkeler ilgili verilere ulaşılabilirlik ve gelişmekte olan ülkeler ve daha yakınsak ülkeler grubu içerisinde olmaları dolayısıyla seçilmiştir. Bu ülkeler; Arnavutluk, Azerbaycan, Belarus, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Çekya, Ermenistan, Estonya, Gürcistan, Hırvatistan, Kazakistan, Kırgızistan, Letonya, Litvanya, Macaristan, Moldova, Özbekistan, Polonya, Romanya, Rusya, Slovenya, Slovakya, Tacikistan ve Ukrayna'dır.

ki ilk adımları oluşturmaktadır. Kadınların evlerindeki işlerine ek olarak tarlada, bahçede, basit atölyelerde çalışmaları ile kendilerini gerçekleştirmeleri esasında kadınların özgüvenlerini artırmış ve bireysel olarak iş yapabilme cesaretlerini ve arzularını da kamçılamaya başlamıştır. Daha sonra bireysel olarak iş yapma istekleri bu durumun bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve kadınlar işgücü piyasalarında daha aktif olarak var olmaya başlamışlardır. Diğer taraftan kavramsal veya modern anlamda kadın istihdamı ve kadınların üretim faktörü olarak üretim süreçlerinde yer almaları ve sundukları emekleri karşılığında ücrete dayalı bir gelir sağlamaları, Sanayi Devrimi dönemine ve daha sonraki döneme dayanmaktadır. Bu bağlamda var olan geleneksel üretimle birlikte kitle üretiminin ortaya çıkması daha fazla emeğe ihtiyaç duyulmasını sağlamış ve kadınların atıl olarak işgücü piyasasında daha fazla durmamalarının önü açılmıştır. Ayrıca yine modern anlamda kadınların işgücü piyasasında yer almalarına neden olan çok önemli faktörlerden biri de, şüphesiz Dünya Savaşları ile erkek nüfusunun askerlik işlerine yönltilmesi ve üretimde ortaya çıkan işgücü kaybını/açığı kadın istihdamıyla giderme olgusudur (Kocacık ve Gökkaya, 2005: 196-198; Sevinç vd., 2016: 58). Çünkü erkek nüfusunun savaşlara katılması ve asker olarak savaşmaları, savaşlardaki can kayıpları dolayısıyla erkek nüfusundaki önemli düşüşler ülkelerde üretimin önemli bir girdisi olan istihdama olan ihtiyacı arttırmış ve muadil olarak görülen kadınların işgücü piyasalarında yer almaları giderek artmış ve perçinlenmiştir. Ortaya çıkan bu gelişmeler sonrasında kadın istihdamı ve kadınların işgücüne katılım oranları sürekli olarak artış göstermiş ve üretimin her aşamasında kadının istihdam edilebilirliği gelişmiştir. Boserup (1970) tarafından kaleme alınan çalışmada yukarıda ifade edilmeye çalışılan tarihsel farklılıklara dayalı kadın işgününün geçmişi şu şekilde ifade edilmektedir. Kadınların çalışma hayatına ilk adım attıkları düşünülen kalkınmanın ilk aşaması olan tarım toplumlarında kadınların da erkekler kadar emek piyasasında yer aldığını ifade etmektedir. Bir sonraki dönemi ve kalkınmışlık seviyesini ifade eden sanayi toplumlarında ise

kadınların emek piyasasından çekildiği ve daha çok kas gücüne dayalı erkek egemen bir işgücü yapısının oluşmasının baskın olduğu ifade edilmektedir. Son dönemi ve kalkınmışlığın ifade edildiği hizmet toplumlarında ise kadınların emek piyasasında yeniden yer aldığını hatta erkeklerle yarışabilecek seviyede olabileceklerini ifade etmektedir. Bu durumu kadının işgücü piyasasındaki durumu ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin U şekilli formu olarak tanımlamaktadır (Ercan, 2021: 27). Boserup tarafından ortaya konan kadın istihdamı ile ekonomik büyüme arasındaki U şeklindeki bu ilişki Goldin (1995), Çağatay ve Özler (1995), Mammen ve Paxxon (2000), Lincove (2008), Fatima ve Sultana (2009), Gaddis ve Klasen (2013), Olivetti (2013), Tsani vd. (2013), Chapman (2015), Husain (2016), Suh (2016), Khaliq vd. (2017), Altuzarra vd. (2019), Karlılar ve Kırıl (2019), Tunalı vd. (2021), Shah ve Haq (2022) gibi yazarlar tarafından da ortaya konulmuştur. Dolayısıyla üretim faktörlerinden biri olan kadın işgücünün istihdam edilebilirliğinin artırılmasının dengeli bir ekonomik büyüme ve kalkınmanın gerçekleştirilmesinde çok önemli bir rol oynadığı net bir şekilde ifade edilmektedir.

Ekonomik büyüme kavramı ise ülkelerdeki üretim kapasitesinin artması dolayısıyla ortaya çıkan niceliksel veya sayısal artışı ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bir ülkede belirli bir dönem içerisinde üretilen tüm mal ve hizmetlerin piyasa değeri ekonomik büyüme kavramını vermektedir. Yalnız bu kavram salt anlamda sayısal bir artış veya değişmeyi ortaya koyduğu için ülkeler genelde ekonomik büyüme ile birlikte kişi başı gelir veya kişi başı gayri safi milli hâsıla kavramlarını da vermektedirler. İçerdiği tanımsal genişlik ve ekonomik büyümenin nimetlerinin tüm herkes için eşit ve adil dağılımını da kapsayan tanımlama ise ekonomik kalkınma kavramını oluşturmaktadır. Yine bir ülke tarafından sahip olunan üretim faktörlerinin daha verimli ve etkili kullanılmasıyla ortaya çıkan üretim artışlarına ek olarak niteliksel artışların da ortaya çıkması ve tüm halkın bu artıştan yararlanarak ekonomik refahının yükselmesi olarak da tanımlanmaktadır. Dolayısıyla kalkınma olgusu sadece

iktisadi bir tanım olmayıp bununla birlikte zihinsel, sosyo-kültürel, siyasi ve hukuki anlamda birçok kavramla ilişkilendirilmektedir (Keskin, 2011: 127-129).

Literatürde ekonomik büyüme ve kalkınma kavramları ile istihdam veya kadın istihdamı arasındaki ilişkileri araştıran çok çeşitli çalışmalar mevcuttur. Bu bağlamda Mujahid ve Zafar (2010) tarafından Pakistan için kadın işgücüne katılım oranları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri araştıran çalışmada zaman serisi analizine dayalı ARDL testi kullanılmıştır. 1980-2010 dönemini baz alan çalışma bulguları kadın işgücüne katılım oranları ile ekonomik büyüme arasında U şeklinde olan uzun dönemli ilişkileri ortaya koymaktadır. Aydın ve Erdem (2014) tarafından Türkiye'nin de dahil olduğu 11 rekabetçiliği yüksek ekonomi üzerine yaptıkları 1998-2008 dönemini kapsayan çalışmada panel veri analiz tekniği kullanılmıştır. Kadın istihdamının ülkelerin rekabetçilik seviyeleri ve ekonomik büyümelerine katkılarının araştırıldığı çalışmada tüm ülke grubu için kadın istihdamının ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkilerde bulunduğunu ortaya koymuşlardır. Diğer taraftan rekabetçiliği en yüksek ülkelerde kadın istihdamının rekabetçiliğe etkisini de pozitif yönlü saptamışlarken, Türkiye ve rekabetçiliği görece daha düşük ülkelerde ise kadın istihdamının rekabetçiliğe etkisinin belirsiz olduğunu belirtmişlerdir. Lechman ve Kaur (2015) tarafından düşük, orta ve yüksek gelirli olan toplam 162 ülke için 1990-2012 dönemini kapsayan çalışmada kadın işgücüne katılımının ekonomik büyüme üzerindeki etkileri araştırılmaktadır. Ülkelerin gelişmişlik seviyeleri arttıkça kadın istihdamının arttığı ve ekonomik kalkınmaya etkisinin pozitif olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca değişkenler arasındaki U şeklindeki ilişkinin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için doğruluğunu ortaya koymaktayken, azgelişmiş ülkeler içinse negatif sonuçlar verdiğini saptamışlardır.

Belke ve Bolat (2016) tarafından 36'sı gelişmiş ve 112'si yükselen veya gelişmekte olan toplam 148 ülkeye dayalı 1991-2014 dönemini kapsayan çalışmada kadın işgücüne katılım oranları ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkileri araştırmaktadır. Panel veri

analizine dayalı çalışma bulguları sabit etkili regresyon sonuçları için U şeklindeki kadın işgücüne katılım oranları ile kalkınma arasındaki ilişkileri tüm ülke grupları için doğrulamaktadır. Diğer taraftan GMM tahmin sonuçları ise 112 ülkeyi kapsayan gelişmekte olan ülke grubu için kadın işgücüne katılım oranları ile kalkınma arasında U şeklindeki bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır. Erdem vd. (2016) tarafından yapılan çalışma, klasik Solow büyüme modeline cinsiyet değişkenini ekleyerek kadın istihdamının ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini açıklamaya yöneliktir. 122 ülkeyi kapsayan 1990-2014 dönemine yönelik çalışmada panel ARDL analizi kullanılmıştır. Solow'un teorik tahminlemesini destekleyen analiz sonuçlarına göre artan kadın istihdamı ekonomik büyüme üzerinde pozitif yönde etkiler oluşturmakta ayrıca kalkınmanın sağlanmasında da kadın istihdamının etkisinin önemli olacağını vurgulamaktadır. Cabeza-García vd. (2018) tarafından 127 düşük ve yüksek gelirli ülkeden oluşan ülke grubuna 2000-2014 dönemini kapsayacak şekilde analizi yapılan çalışmada, kadın işgücüne katılım oranları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler araştırılmaktadır. Panel veri analizine dayalı çalışma bulguları kadın işgücüne katılım oranları ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü olan ilişkileri saptamıştır.

Altuzarra vd. (2019) tarafından Avrupa Birliği ülkeleri için yapılan çalışma, ekonomik kalkınma ile kadın işgücüne katılım oranları arasındaki ilişkileri araştırmaktadır. 1990-2016 dönemi için 28 Avrupa Birliği üyesi ülke grubu, 15 Avrupa Birliği üyesi ülke grubu ve 13 Avrupa Birliği üyesi ülke grubuna yönelik analizler yapılmıştır. Panel veri analizine dayalı araştırma bulguları 28 AB üyesi ülke grubunda büyüme ile kadın işgücüne katılım oranları arasında U şeklinde bir ilişkinin varlığını ortaya koymaktadır. 15 AB üyesi ülke içinse ekonomik büyüme ve kadın işgücüne katılım oranları arasında bir ilişkiye rastlanmamış ve U şekli ispatlanmamışken, 13 AB üyesi grup içinse yüzde 10 anlamlılık seviyesinde anlamlı bulunmuştur. Eren (2019) tarafından MENA ülkelerini kapsayan panel veri analizine dayalı çalışmada sektörel yönlü kadın

istihdamı ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiler araştırılmaktadır. 1991-2017 dönemini kapsayan çalışma bulguları sanayi ve hizmetler sektöründeki kadın istihdamından kalkınmaya doğru tek yönlü bir nedensel ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca erkeklerde ise kalkınmadan tarım ve hizmetler sektörüne doğru tek yönlü nedensel bir ilişki saptanmıştır. Bu sonuçlar MENA ülkelerinde ekonomik büyüme ve kalkınma için kadınların sanayi ve hizmetler sektöründeki önemini ortaya net bir şekilde koymaktadır. Lassassi ve Tansel (2020) tarafından iki MENA ülkesi olan Mısır ve Filistin ekonomileri için kadın işgücüne katılım oranları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler kadınlar arasındaki 18 grup dahilindeki sorular ile incelenmiştir. Mısır için 2000-2019, Filistin içinse 2000-2020 dönemini analize alan çalışma bulguları kadın istihdamının ülkelerin ekonomik büyümeleri üzerinde U şeklinde bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymakla birlikte bu şeklin ters U şekline de döndüğünü ortaya koymaktadır. Ayrıca ortaya konan sonuçlar diğer MENA ülkelerindeki temel sorun olan düşük kadın işgücüne katılım oranları ile büyüme arasında da benzerlik gösterdiğini ifade etmişlerdir.

Sajid vd. (2021) tarafından gelişmekte olan ülkeleri kapsayan D8 ülke grubu için 1980-2018 dönemini kapsayan çalışma ile ekonomik büyüme ve kadın işgücüne katılım oranları arasındaki ilişkiler araştırılmaktadır. Panel veri analizine dayalı ARDL test sonuçları ekonomik büyümenin kadın işgücüne katılımlar üzerinde pozitif yönlü bir etki oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca politika önermesi olarak gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir ekonomik kalkınma için kadın istihdamının artırılması gerektiğini de ifade etmişlerdir. Mohamed (2022) tarafından Sudan ekonomisi için kadın istihdamı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler, zaman serisi analizine dayalı olarak ARDL ve NARDL testleriyle incelenmiştir. 1975-2021 dönemini kapsayan çalışmada sosyo-ekonomik, kültürel, politik birçok değişken ve kadınların işgücüne katılım oranları ile ekonomik büyüme arasında doğrusal yönlü pozitif bir ilişkinin varlığı saptanmıştır. Dolayısıyla Sudan ekonomisinin büyüme rakamlarını iyileştirmek için kadın istihdamında

ayrı bir önem vermesi gerektiğini de vurgulamaktadır. Bununla birlikte Tzannatos (1999), Dollar ve Gaiti (1999), Klasen(2000), Mammen ve Paxson (2000), Seguino (2000), Tansel (2002), Lee vd. (2008), Klasen ve Lamanna (2009), Luci (2009), Pervaiz vd., (2011), Duflo (2012), Ceesay (2013), Appiah (2018), Özkök ve Atay Polat (2020), Tütüncü ve Zengin (2020) gibi yazarlar tarafından yapılan çalışmalar da kadın işgücüne katılım oranları ile ekonomik büyüme ve kalkınma arasında pozitif yönlü olan ilişkileri ortaya koymuşlardır. Diğer taraftan literatürde kadın işgücüne katılım oranları ile ekonomik büyüme arasında ters yönlü ilişkileri veya U şeklinde olmayan ilişkileri ortaya koyan çalışmalar da mevcuttur. Tam (2011), Lahoti ve Swaminathan (2013), Gaddis ve Klasen (2014), Varne (2014), Lechman ve Kaur (2015), Güçlü (2018), Folasade ve Olarewaju (2019), Bhattacharyya ve Haldar (2020) gibi yazarlar tarafından yapılan çalışmalar da bu gruba örnek verilebilecek çalışmalardır.

Uygulamaya Dayalı Veri Seti, Metodoloji ve Uygulama Bulguları

Çalışmada geçiş ekonomisi olarak adlandırılan gruptaki 24 ülkede kadınların işgücüne katılım oranları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiler 1995-2019 dönemi kapsamında araştırılmaktadır. Bu ülkelerin seçilmesindeki temel düşüncenin altında Sovyet Rusya'nın dağılması sonrası bağımsızlıklarını elde eden ülkelerin birçoğunun bu grupta olması ve yine bu ülkelerin bazılarının planlı ve devlet müdahalesindeki ekonomi modelinden serbest piyasa ekonomisine geçen ülkeler olması yatmaktadır. Bu bağlamda çalışmada kullanılacak model şu şekildedir:

$$WERP_{it} = \beta_0 + \beta_1 GDP_{it} + \beta_2 UEMP_{it} + \beta_3 POP_{it} + e_{it}$$

Modeldeki WERP; kadın işgücüne katılım oranını, GDP; ekonomik büyümeyi, UEMP; işsizlik oranlarını ve POP ise kadın nüfusunu temsil etmektedir. Çalışmada kullanılan tüm veriler Dünya Bankası veri tabanından elde edilerek düzenlenmiştir. Ana-

lize ilk olarak homojenlik testiyle başlanarak β eğim katsayılarının yatay kesitler arasında herhangi bir farklılık barındırıp barındırmadığı test edilmiştir. Bu bağlamda Tablo 1'de Pesaran ve Yamagata tarafından kullanılan Delta test sonuçlarına yer verilmektedir.

Tablo 1: Homojenlik (Delta) Testi Sonuçları

Test	Test İstatistiği	p Değerleri
Delta_tilde	39.178	0.000
Delta_tilde_adj	41.655	0.000

Tablo 1 de verilen delta homojenlik test sonuçlarına göre β eğim katsayılarının heterojen oldukları ve her bir kesit için yapılacak eş-bütünleşme testlerinin geçerliliklerinin ve güvenilirliklerinin olduğu tespit edilmiştir. Böylece delta homojenlik test sonuçlarından sonra analizdeki yatay kesit birimlerinin birbiriyle bağımlılık ilişkisinin olup-olmadığını ve ortaya çıkan herhangi bir şoktan tüm yatay kesit birimlerinin etkilenip etkilenmediğini ortaya koyan yatay kesit bağımlılığı test aşamasına geçilmiştir (Bozkurt vd., 2017; 182).

Tablo 2 tüm ülke gurubu için panel yatay kesit bağımlılığı test sonuçlarını göstermektedir. Bu sonuçlar tüm testler için yatay kesit bağımlılığının olduğunu ortaya koymaktadır. Böylece paneldeki tüm ülke grubu için kesitler arasında yatay kesit bağımlılığı olduğu ortaya konmuş ve ülkelerden herhangi birinde meydana çıkabilecek bir şokun diğer ülkeleri de aynı şekilde etkileyebileceği ortaya konulmuştur.

Tablo 2: Panelde Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Test	Test İstatistiği	p Değerleri
cd Lm1 (Breusch,Pagan 1980)	914.714	0.000
cd LM2 (Pesaran 2004 CDlm)	27.185	0.000
cd LM (Pesaran 2004 CD)	4.758	0.000
Bias-adjusted CD test	41.481	0.000

Yatay kesit bağımlılığı test sonuçları sonrasında analizde kullanılan değişkenlerde durağanlık testlerinin yapılması gerekmektedir. Çünkü panel veri analizlerinde tüm değişkenlerin durağan olması ve serilerin birim kök içermemesi gerekmektedir. Durağanlıktan kasıt; bir serinin ortalaması, varyansı ve iki dönem arasındaki ortak varyansın zamana bağlı olarak sabit kalmasıdır. Bu bağlamda çalışmada yatay kesit bağımlılığından sonra Pesaran CADF testi yapılmıştır. CADF test istatistiği, normal ADF testinin serilerin birinci farkları ile gecikme uzunluklarının yatay kesit ortalamalarına dayalı olarak genişletilmesiyle hesaplanmaktadır. Böylece CADF istatistik değerleri Pesaran (2007) istatistik değeri ile karşılaştırılmakta ve istatistik değeri tablo değerinden küçükse ilgili değişkenin durağan olduğu anlaşılmaktadır (Pesaran, 2007: 267-268). Bu bağlamda Tablo 3'deki sonuçlar tüm değişkenlere ait CADF ve CİPS birim kök sonuçlarını vermektedir. CİPS istatistiğinin de verilme sebebi, her yatay kesite ait birim kök test istatistiklerinin ortalaması hesaplanarak ülke gruplarının oluşturduğu panelin geneli için bir birim kök testi hesap etmesidir.

Tablo 3: CADF ve CIPS Birim Kök Testi Sonuçları

Ülkeler	Seviye (Sabitli ve Trendli)							
	WEPR		POP		GDPP		UEMP	
	CADF-İstatistik	L	CADF-İstatistik	L	CADF-İstatistik	L	CADF-İstatistik	L
Arnavutluk	-2.058	3	-3.958**	3	-0.922	2	-4.326**	3
Azerbaycan	-2.988	4	-0.971	3	-2.588	3	-1.826	3
Belarus	-1.232	4	-2.250	2	-1.870	3	-3.344	2
Bosna Hersek	-1.399	2	-2.903	2	-3.685*	2	-2.569	2
Bulgaristan	-2.789	2	-2.975	2	-1.241	3	-4.843***	4
Çekya	-5.095***	2	-3.539*	2	-1.426	2	-5.030***	3
Ermenistan	-0.450	2	-8.723***	2	-4.064**	3	-4.565**	2
Estonya	-2.284	2	-3.068	2	-3.138	2	-2.886	3
Gürcistan	-2.013	2	-1.440	3	-1.263	3	-1.806	2
Hırvatistan	-4.088**	2	-1.709	3	-2.326	2	-3.451	2
Kazakistan	-1.475	2	-1.570	3	-2.244	2	-3.056	2
Kırgızistan	-3.504*	2	-1.993	2	-2.558	3	-4.356**	3
Letonya	-2.336	2	-1.163	3	-2.478	3	-2.476	2
Litvanya	-2.728	2	-2.346	2	-6.024***	2	-3.050	3
Macaristan	-2.412	3	-2.753	2	-2.318	2	-1.278	2
Moldova	-1.090	3	-3.960**	3	-3.820*	3	-2.340	3
Özbekistan	-1.101	3	-3.433	2	-1.452	3	-3.471	3
Polonya	-3.507*	3	-2.365	2	-3.009	2	-2.480	2
Romanya	-4.045**	4	-1.561	2	-3.373	3	-2.995	2
Rusya	-1.087	4	-3.248	3	-3.796*	2	-4.766***	3
Slovenya	-1.560	2	-3.168	2	-2.299	3	-2.093	2
Slovak Cumhuriyeti	-1.416	3	-4.609**	2	-2.017	2	-3.015	2
Tacikistan	-2.029	4	-3.188	2	-0.623	3	-1.350	2
Ukrayna	-3.613*	2	-1.209	3	-2.355	2	-2.619	2
CIPS	-2.346		-2.837***		-2.537		-3.083***	
Fark (Sabitli ve Trendli)								
Arnavutluk	-2.766	2	-3.958**	3	-7.159***	2	-4.326**	3
Azerbaycan	-2.021	2	-0.971	3	-3.057	2	-1.826	3
Belarus	-5.143***	4	-2.250	2	-4.048**	2	-3.344	2
Bosna Hersek	-1.472	2	-2.903	2	-3.989**	2	-2.569	2
Bulgaristan	-3.915**	2	-2.975	2	-8.011***	2	-4.843***	4
Çekya	-2.989	2	-3.539*	2	-2.816	2	-5.030***	3

Ermenistan	-1.159	2	-8.723***	2	-2.729	2	-4.565**	2
Estonya	-2.914	2	-3.068	2	-2.902	2	-2.886	3
Gürcistan	-2.708	2	-1.440	3	-4.211**	2	-1.806	2
Hırvatistan	-4.517**	2	-1.709	3	-2.382	2	-3.451	2
Kazakistan	-2.703	2	-1.570	3	-2.905	2	-3.056	2
Kırgızistan	-4.062**	2	-1.993	2	-3.445	2	-4.356**	3
Letonya	-3.366	2	-1.163	3	-3.249	2	-2.476	2
Litvanya	-3.513*	2	-2.346	2	-3.294	2	-3.050	3
Macaristan	-4.624**	2	-2.753	2	-2.690	2	-1.278	2
Moldova	-1.881	2	-3.960**	3	-4.624**	2	-2.340	3
Özbekistan	-1.296	3	-3.433	2	-3.191	2	-3.471	3
Polonya	-2.548	4	-2.365	2	-3.071	2	-2.480	2
Romanya	-3.949**	2	-1.561	2	-2.089	2	-2.995	2
Rusya	-1.582	4	-3.248	3	-3.877*	2	-4.766***	3
Slovenya	-2.675	2	-3.168	2	-3.594*	2	-2.093	2
Slovak Cumhuriyeti	-2.017	4	-4.609**	2	-3.912**	2	-3.015	2
Tacikistan	-2.172	2	-3.188	2	-5.572***	2	-1.350	2
Ukrayna	-2.815	2	-1.209	3	-3.366	2	-2.619	2
CIPS	-2.867***		-2.837***		-2.837***		-3.083***	

Not: L gecikme uzunluğunu göstermektedir. CADF testi kritik değerleri, Pesaran (2007) tablo 1c, 276; -4.69, -3.88 ve -3.49 olmak üzere a; %1, b; %5 ve c; %10 anlamlılığı ifade etmektedir. CIPS testi kritik değerleri, Pesaran (2007) tablo 2c s.281; -2.81, -2.66 ve -2.58 olmak üzere a; %1, b; %5 ve c; %10 anlamlılığı ifade etmektedir.

Tablo 3'den görüleceği üzere ilgili değişkenlerin düzey seviyelerindeki CADF test sonuçlarıyla ortaya konan CIPS test istatistikleri WEPR ve GDPP hariç olmak üzere diğer tüm değişkenler birim kök içermekte ve durağan olmadıkları görülmektedir. Bu sebeple serilerin farkları alınarak durağan hale getirilmeye çalışılmış ve tüm değişkenler fark değerlerinde durağan çıkmıştır. Böylece tüm değişkenler farkları alınarak birim kök içermeyecek duruma gelmiş ve durağan olmuşlardır.

Tüm serilerin durağan çıkması sonrasında seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı ortaya koymak için Westerlund (2008) tarafından geliştirilen Durbin-Hausmann panel eşbütünleşme testi uygulanmıştır. Tablo 4 panel eşbütünleşme sonuçlarını ortaya koymaktadır. Buna göre grup eşbütünleşme ilişkisini yansıtan dh_g test istatistiği %5 de, panel eşbütünleşme ilişkisi yansıtan dh_p test istatistiği ise %1 düzeyinde anlamlı bulunmuşlardır. Böylece paneldeki tüm kesitler için eşbütünleşme ilişkisinin varlığı ortaya konularak 24 ülkede WEPR değişkeni ile GDPP, UEMP ve POP değişkenleri arasında uzun dönemli bir ilişki veya ilişkiler ortaya konulmuştur.

Tablo 4: Westerlund (2008) Durbin-Hausmann Test Sonuçları

Testler	İstatistikler	Olasılık değerleri
dh_g	19.956	0.000
dh_p	2.140	0.016

Eşbütünleşme test sonuçlarının olumlu çıkması bu sonuçları takiben değişkenlere yönelik katsayı tahmininde bulunmanın isabetli olacağını ortaya koymaktadır. Böylece değişkenlere yönelik uzun dönem eşbütünleşme katsayıları tahmin edilmiştir. Bu bağlamda Ortak İlişkili Etkiler (Common Correlated Effect-CCE) tahmin yöntemi olarak adlandırılan ve bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkilerini belirli katsayılar dahilinde ortaya koyan bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda tablo 5’de CCE tahmincisine yönelik hesaplanan regresyon katsayıları verilmektedir.

Tablo 5: CCE Tabmincisine Yönelik Hesaplanan Regresyon Katsayı Değerleri

Ülkeler	GDPP		UEMP		POP	
	Katsayı	t-İstatistik	Katsayı	t-İstatistik	Katsayı	t-İstatistik
Arnavutluk	-0,088	-1,660**	-0,139	-2,673***	0,131	0,116
Azerbaycan	-0,01	-2**	0,097	4,409***	-0,091	-0,640
Belarus	0,004	0,1666	0,045	3***	-3	-4,701***
Bosna Hersek	-0,001	-0,031	-0,101	-3,156***	-0,309	-1,065
Bulgaristan	-0,013	-1,083	0,055	1,896**	-0,599	-1,095
Çekya	-0,043	-0,781	0,037	2,466***	1,836	3,724***
Ermenistan	0,062	0,939	-0,09	-3,333***	0,028	0,022
Estonya	0,05	0,847	0,032	4***	-0,573	-2,524***
Gürcistan	-0,002	-0,045	0,023	0,958	1,361	5,742**
Hırvatistan	0,069	1,095	0,033	1,222	-0,494	-0,705
Kazakistan	0,028	3,5***	0,006	0,666	-0,166	-1,371***
Kırgızistan	-0,076	-2,814***	-0,001	-0,050	-1,273	-10,349***
Letonya	-0,062	-0,613	0,034	1,307*	-0,64	-2,379***
Litvanya	0,247	4,574***	0,064	4,923***	-0,799	-4,097***
Macaristan	0,052	2,260**	0,021	0,807	-6,446	-6,413***
Moldova	-0,058	-2**	0,107	4,280***	2,854	6,545***
Özbekistan	-0,015	-7,5***	0,02	6,666***	-0,324	-6,480***
Polonya	0,102	1,457*	0	0	-4,226	-4,209***
Romanya	-0,105	-2,763***	-0,096	-6,857***	0,897	3,934***
Rusya	-0,069	-2,875***	-0,089	-3,708***	-4,573	-3,400***
Slovenya	0,005	0,113	-0,046	-2,555***	-1,657	-0,835
Slovak Cumhuriyeti	0,023	0,621	0,017	0,944	2,439	1,644*
Tacikistan	0,023	0,958	-0,11	-2,291**	-0,383	-2,503***
Ukrayna	0,023	1,769**	-0,055	-5,500***	-0,023	-0,070

Not: CCE tabmincisine yönelik istatistik değerleri sırasıyla 2.32, 1.65, 1.28 ile a; %1, b; %5 ve c; %10 şeklinde anlamlılık seviyelerini ifade etmektedir.

Tablo 5'deki sonuçlara göre yatay kesit boyutunda ifade edilen geçiş ekonomisi ülkelerinden; Arnavutluk, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Litvanya, Macaristan, Moldova, Özbekistan, Polonya, Romanya, Rusya ve Ukrayna'da ekonomik büyümenin kadın işgücüne katılım oranları üzerinde anlamlı etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Anlamlı etkiye sahip söz konusu bu ülkelerden Kazakistan, Litvanya, Macaristan, Polonya ve Ukrayna'da ilişkinin yönü pozitifken diğer ülkelerde ise negatiftir. Bu sonuçlar geçiş ekonomisi olarak addedilen ülkelerden analize katılan Kazakistan, Litvanya, Macaristan, Polonya ve Ukrayna'da kadınların işgücüne katılım oranlarına ekonomik büyümenin etkisinin pozitif yönde olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca bu ülkelerden Kazakistan, Macaristan ve Polonya'da nüfusun, Ukrayna'da işsizliğin ve Litvanya'da hem işsizlik hem de nüfusun ekonomik büyüme ile birlikte kadınların işgücüne katılım oranlarında anlamlı etkilerde bulunduğu ortaya konulmuştur. Diğer taraftan kadın işgücüne katılım oranlarına ekonomik büyümeyle birlikte tüm değişkenlerin hiçbirinin etki etmediği tek ülke Hırvatistan olarak bulunmuştur.

Sonuç

İstihdam olgusu, geçmişten günümüze tüm ülkeler için ekonomik büyüme ve kalkınma üzerinde etkili olan tartışmasız en önemli üretim faktörleri arasında gelmektedir. Dolayısıyla tüm ülkeler genel istihdam seviyesini arttıracak politikalarla birlikte genç, özürlü, kadın, hükümlü gibi bazı özel kesimlere hitap eden istihdam politikaları da uygulayabilmekteledir. Bu bağlamda özellikle sosyal ve kültürel anlamda kadınlara biçilen roller dolayısıyla sürekli olarak erkek istihdam oranlarının gerisinde kalan kadın istihdam oranlarını arttırmaya yönelik politikalar da son dönemde birçok gelişmekte olan ülke tarafından önemle üzerinde durulan ve uygulanan bir istihdam politikası haline gelmiştir. Bununla birlikte teorik olarak birçok çalışmada ortaya konan ekonomik büyüme ve kalkınmanın kadın istihdamını arttırdığına yönelik ifadeler, uygulamalı birçok çalışmayla da desteklenmiş ve kadın istihdamı, ekonomik büyü-

menin tabi bir sonucu olarak ifade edilmeye başlamıştır. Özellikle literatürdeki bazı kült çalışmalar, ekonomik büyümeyle birlikte kadın istihdamının da arttığını ve belli bir ekonomik büyüme ve kalkınma düzeyinden sonra gerilediğini ve dolayısıyla U gibi bir şekle bürüdüğünü ifade etmektedir. Bu çalışmada da geçiş ekonomisi olarak adlandırılan, çoğunluğu gelişmekte olan ülkeler grubunda sayılan ve serbest piyasa düzenine nispeten daha yeni adapte olmaya çalışan ülkelerde ekonomik büyüme ve kalkınma ile kadın istihdamı arasındaki ilişkiler araştırılmaya çalışılmıştır.

Panel veri analizine dayalı çalışma bulguları sonucunda analize dahil edilen 24 geçiş ekonomisi içerisinde 12'sinde kadın işgücüne katılım oranları üzerinde ekonomik büyümenin anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu ülkeler içerisinde Kazakistan, Litvanya, Macaristan, Polonya ve Ukrayna'da kadınların işgücüne katılım oranları üzerinde ekonomik büyüme pozitif yönde etkiler oluşturmaktayken; Arnavutluk, Azerbaycan, Kırgızistan, Moldova, Özbekistan, Romanya ve Rusya'da ise negatif etkiler oluşturduğu gözlenmiştir. Böylece ortaya konan tüm sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde özetle; kadınların işgücüne katılımına etki eden temel faktör olarak ifade edilen ekonomik büyüme ve kalkınma olgusunun genel olarak geçiş ekonomisi olarak ifade edilen ülkelerde de etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte ekonomik büyüme ve kalkınmaya etki eden işsizlik ve nüfus gibi bazı temel değişkenlerin de kadın istihdamında etkili olduğu bulgusuna da ulaşılmıştır. Bu doğrultuda özellikle gelişmekte olan ülkeler için ekonomik büyüme ve kalkınma kadın istihdamının arttırılmasında lokomotif güç olarak ön plana çıkmaktadır.

Kaynakça

- Altuzarra, A., Galvez Galvez, C. ve Gonzales, A. (2019). "Economic Development and Female Labor Force Participation: The Case of European Union Countries", *Sustainability*, 11(7).
- Appiah, E.N. (2018) "Female Labor Force Participation and Economic Growth in Developing Countries", *Global Journal of Human-Social Science: E-Economics*, 18(2), 1-6.

- Aydın, F. F. ve Erdem, E. (2014). “The Effect of Women’s Employment on Competitiveness and Economic Growth: A Comparison of Turkey and the Most Competitive Countries”, *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, 59-71.
- Belke, M. ve Bolat, S. (2016) “The Panel Data Analysis of Female Labor Participation and Economic Development Relationship in Developed and Developing Countries”, *The Economic Research Guardian*, 6(2), 67-73.
- Bhattacharyya, A. ve Halder, S.K. (2020). “Does U Feminisation Work in Female Labour Force Participation Rate? India: A Case Study”, *The Indian Journal of Labour Economics*, 63, 143-160.
- Boserup, E. (1970). *Woman’s Role in Economic Development*. New York: St. Martin’s Press.
- Ceşay, E. K. (2013). “In Equality and Growth”, *MPRA Paper No. 45492*: 1-98.
- Chapman, Kelsey A. (2015), “Economic Development and Female Labor Force Participation in the Middle East and North Africa: A Test of the U-Shape Hypothesis”, *Gettysburg Economic Review*, 8(3), 5-22.
- Cagatay, N., ve Ozler, S. (1995). “Feminization of The Labor Force: The Effects of Long Term Development and Structural Adjustment”, *World Development*, 23(11), 1883–1894.
- Dollar, D., and Gatti, R. (1999). *Gender Inequality, Income, and Growth: Are Good Times Good for Women? Policy Research Report On Gender And Development Working Paper Series*.
- Duflo, E. (2012). “Women Empowerment and Economic Development”, *Journal of Economic Literature*, 50(4), 1051-1079
- Ercan, M. (2021). “Kadınların Gelişme Düzeylerinin Ölçülmesi: Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkeleri Üzerinden Bir Analiz”, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 21(1), 27-40.
- Erdem, E., Yücel, A. G., ve Köseoğlu, A. (2016). “Female Labour Force Participation and Economic Growth: Theoretical and Empirical Evidence”, *The Empirical Economics Letters*, 15(10), 986-991.

- Eren, M. V. (2019). "Mena Ülkelerinde Sektörel Kadın İstihdamı ve Kalkınma Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi", *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17(4), 106-127.
- Fatima, Ambreen and Sultana, Humera (2009), "Tracing Out The U-Shape Relationship Between Female Labor Force Participation Rate and Economic Development for Pakistan", *International Journal of Social Economics*, 36(2), 182-198.
- Folasade, P. B. ve Ayoola, J. O. (2019). "A Comparative Analysis of The Relationship Between Female Labour Force Participation And Economic Growth: A Case Study of Nigeria and Ghana", *Journal of Academic Research in Economics*, 11(3), 705-724.
- Gaddis, I. ve Klasen, S. (2014), "Economic Development, Structural Change, and Women's Labor Force Participation: A Reexamination of the Feminization U Hypothesis", *Journal of Population Economics*, 27(3), 639-681.
- Garcia, L. C., Brio, E. B. D. and Victorio, L. O. (2018) "Gender Factors and Inclusive Economic Growth: The Silent Revolution", *Sustainability*, 10(121): 1-14.
- Güçlü, M. (2018), "Ekonomik Kalkınma ve Kadınların İşgücüne Katılımı: Türkiye İçin U Hipotezinin Yeniden Test Edilmesi", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32, 203-210.
- Karlılar, S. ve Kırıl, G. (2019). "Kadın İşgücüne Katılımı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Ülke Grupları İçin Panel Veri Analizi", *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 54(2), 935-948.
- Khaliq, A., Khan, D., Akbar, S., Hamayun, M. ve Ullah, B.(2017), "Female Labor Market Participation and Economic Growth: The Case of Pakistan", *Journal of Social Science Studies*, 4(2), 217-230.
- Keskin, A. (2011). "Ekonomik Kalkınmada Beşeri Sermayenin Rolü Ve Türkiye", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(3-4), 125-153
- Klasen, S. (2000). Does gender inequality reduce growth and development: evidence from cross-country regressions (English).

- Policy research report on gender and development working paper series; no. 7 Washington, D.C. : World Bank Group.
- Klasen, S. ve Lamanna, F. (2009). The Impact of Gender Inequality in Education and Employment On Economic Growth: New Evidence for A Panel of Countries. *Feminist Economics*, 91-132.
- Kocacık, F ve Gökkaya, V.B. (2005). Türkiye’de Çalışan Kadınlar ve Sorunları, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 6(1), 195-201.
- Lahoti, R. ve Swaminathan, H. (2016). “Economic Development And Women’s Labor Force Participation Inindia”, *Feminist Economics*, 22(2), 168–195.
- Lassassi, M. ve Tansel, A. (2020). “Female labor force participation in Egypt and Palestine: An age–period–cohort analysis”, *Rev Dev Econ*, 26:1997-2020.
- Lechman, E. ve Kaur, H. (2015). Economic Growth and Female Labour Force Participation-Verfying the U- Feminization Hypothesis. New Evidence for 162 Countries Over the Period 1990-2012. *Economics and Sociology*, 246-257.
- Lincove, Jane Arnold (2008), “Growth, Girls’ Education, and Female Labor: A Longitudinal Analysis”, *Journal of Development Areas*, 41(2), 45–68.
- Lubi, A. (2009). “Female Labour Market Participation and Economic Growth”, *International Journal of Innovation and Sustainable Development*, 97-108.
- Mammen, K., Paxson, C. (2000). Women’s Work and Economic Development, *Journal of Economic Respectives*, 14(4), 141-164.
- Mohamed, E.S.E. (2021). “Female Human Capital and Economic Growth in Sudan: Empirical Evidence for Women’s Empowerment”, *Merits*, 2, 187-209.
- Mujahid, N. ve Zafar, N.I. (2012). “Economic Growth-Female Labour Force Participation Nexus: An Empirical Evidence for Pakistan”, *The Pakistan Development Review*, 51(4), 565-586.
- Olivetti, C. The Female Labor Force and Long-Run Development: The American Experience in Comparative Perspective; Wor-

- king Paper No. 19131; National Bureau of Economic Research: Cambridge, MA, USA, 2013.
- Özök, C.S. ve Atay Polat, M. (2020). “Ekonomik Büyüme, Enflasyon ve Kentleşmenin Kadınların İşgücüne Katılımına Etkileri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama”, *Global Journal of Economics and Business Studies*, 9(17), 63-76.
- Pervaiz, Z., Chani, M., Jan. S. ve Chaudhary, A. (2011). Gender Inequality and Economic Growth: A Time Series Analysis for Pakistan. *Middle-East Journal of Scientific Research*, 434-439.
- Sajid, S., Norehanbt, A. ve Chik, A. (2021). “Economic Growth, Female Labor Force Participation And Interacting Role of Education in Developing 8 Countries: A Sustainable Development Policy Perspective”, *Psychology and Education*, 58(1), 5263-5272.
- Seguino, S. (2000). Gender Inequality and Economic Growth: A Cross- Country Analysis. *World Development*, 1211-1230.
- Sevinç, H., Bozkurt, E. ve Eroğlu Sevinç, D. (2016). “Ekonomik Büyümede Kadın İstihdamının Rolü? Yakınsama Temelli Kanıtlar, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(1), 57-69.
- Tam, Henry (2011), “U-shaped Female Labor Participation with Economic Development: Some Panel Data Evidence”, *Economics Letters*, 110(2), 140-142.
- Shah, I. A.ve Haq, I. (2022). “Female Labor Participation Rate and Economic Growth in South Asian Countries.” *Population Review*, 61(1), 43-57.
- Suh, M. (2016). “Determinants of Female Labor Force Participation in South Korea: Tracing out the U-shaped Curve by Economic Growth”, *Soc. Indic. Res.*, 131, 255–269.
- Tansel, A. (2002). Economic development and female labor force participation in turkey: time series evidence and cross-province estimates. In Bulutay, T. (Ed.), *Employment of Women* (pp. 111-151). Ankara: State Institute of Statistics.
- Tsani Stella, Paroussos, Leonidas, Fragiadakis, Costas, Charalambidis, Ioannis and Capros, Pantelis (2013), “Female Labour Force

- Participation and Economic Growth in the South Mediterranean Countries”, *Economic Letters*, 120(2), 323-328.
- Tunalı, İ., Kırdar, M.G. ve Dayıoğlu, M. (2021). “Down and up the “U” – A synthetic cohort (panel) analysis of female labor force participation in Turkey, 1988–2013”, *World Development* 146.
- Tütüncü, A. ve Zengin, H. (2020). “E7 Ülkelerinde Kadın İstihdamı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 16(1), 1-16.
- Tzannatos, Z. (1998). “Women and Labor Market Changes in the Global Economy: Growth Helps, Inequalities Hurt and Public Policy Matters. Social Protection Discussion Paper Series.
- Verme, P. (2014). Economic development and female labor participation in the Middle East and North Africa: A test of the U-shape hypothesis. Policy research working paper no, 6927. The World Bank.